
VERZ IN PROZA, VMES PA NIČ

Verz ni sinonimen s poezijo, pesmijo ali liriko, proza pa ne s pripovedništvom, zgodbo, prozaičnostjo. Verz in proza sta jasno definirana pojma, ostali so nejasni. Verz in proza sta nasprotna in izključujoča se pojma, zato med njima ni vmesnih oblik. Vmesne oblike obstajajo med poezijo in pripovedništvom, svobodni verz je torej verz in ne vmesna oblika med verzom in prozo, pesem v prozi in ritmična proza pa sta proza. Verz za pesem in poezijo ni nujen, poezija je lahko napisana tudi v prozi (pesem v prozi). Verz ni omejen zgolj na poezijo, imamo ga tudi v pripovedništvu (npr. roman ali kratka kratka zgodba v verzju). Ritem za verz ni nujen, nekatere pesmi v svobodnem verzju so brez ritma. Poetičnost (metafore, simboli ipd.) za verz ni niti nujni niti zadostni pogoj. Verz, ritem, poetičnost so lastni zgolj tipičnim pesmim, ne pa vsem.

Ključne besede: poezija, pripovedništvo, ritem, pesem v prozi, svobodni verz

1 Dva pomena besed verz in proza

Med literarnimi strokovnjaki je precej razširjeno mnenje, da je verz v nasprotju s prozo ritmičen (anafore, skladenjski paralelizmi, ponavljanje istih besed, naštevanje, stopnjevanje, rima ipd., govori se tudi o vsebinskem ritmu) oz. bistveno bolj ritmičen od proze, da pa je meja med verzom in prozo zamegljena zaradi vmesnih oblik, kot so svobodni verz, pripovedništvo v verzih (roman v verzih, kratka kratka zgodba v verzih) in pesem v prozi. Vendar to ni res: meja med verzom in prozo je jasna in pravkar naštete vrste niso vmesne oblike. Meja pa se zamegli, če pojme verz, pesem, poezija, lirika uporabljamo sinonimno in če sinonimno uporabljamo pojme proza, pripoved, zgodba, prozaičnost. Kadar jih ne, nam je razlika med verzom in prozo jasna in ostra: proza je pisana od levega do desnega roba zrcala,

in continuo, o mejah med vrsticami odloča računalnik oz. tehnični urednik; verz pa je pisan v »stolpcih«, o mejah odloča pesnik. Tekst, ki je vmes med prozo in verzom, je teoretično nemogoč; možen je le tekst, kjer se *zaporedno* menjavata verz in proza, t. i. prozimetrum. Pesem v prozi in svobodni verz nista vmesni obliki. Pesem v prozi je – proza. Svobodni verz je – verz (tudi če nima ritma). Na pesmi v prozi ni nič verznega – lahko pa je poetična (verz in poezija sta torej različna pojma). Na svobodnem verzu ni nič proznega – lahko pa je prozaičen, ne-poetičen. Vmesne oblike obstajajo – a ne med prozo in verzom, ampak med (tipično) poezijo in (tipičnim) pripovedništvom. – Tako rabo besed zagovarjam v tem članku, takó besedo verz rabi večina pesnikov.

Če pa nam verz pomeni isto kot poezija, pesem, poetičnost in proza isto kot pripovedništvo, zgodba, prozaičnost, potem se jasna razlika med verzom in prozo zabriše. To vodi v nesporazume glede ritmičnosti, poetičnosti, prozaičnosti literature: ali je svobodni verz še verz ali že proza? Ali mora biti svobodni verz ritmičen? Ali je sploh še poezija? Ali je verz nujen za poezijo? Ali pripovedne pesmi (npr. Kocbeka in Ihan) lahko štejemo za kratko kratko zgodbo? Nekaj stališč: za Borisa A. Novaka (1997: 176–77; 2011: 147) svobodni verz brez ritma ni verz, je *contradictio in adjecto*, ritem je nujni pogoj (dobre) pesmi (razen pesmi v prozi). Evald Koren (2006: 339–40) za Ihanove pesmi trdi, da niso verzi, niti svobodni ne, ampak proza, le navidezni verzi, le grafične vrstice (predlaga izraz *proza v pesmi*) in se sprašuje, »ali je mogoče pripovedna besedila, ki skušajo s poljubnim lomljenjem proznih stavkov v navidezne verzne enote doseči učinek pesmi, upravičeno šteti za zelo kratko zgodbo«. Andrej Brvar (2011: 321) ima Kocbekove *Jesenske pesmi* in velik del poznejšega svobodnega verza za pesmi v prozi, ker je njihov verz le simulacija verza, »le *simulakrično* na verze razsekana proza«.

Torej imamo opozicijo med pesniki, ki imajo svoja besedila za verz (Kocbekove in Ihanove izjave v intervjujih ipd.), in kritiki in teoretiki, ki jih nimajo. Oboji imajo neko definicijo verza, a očitno različno. Na zgornje ocene bom odgovoril takole: Ritem za verz ni nujen. Ihanove in Kocbekove pesmi niso proza, niso navidezni verzi ali baudrillardovski simulakri, ampak so pravcati verz, svobodni verz (t. i. antiskladenski svobodni verz, prim. Bjelčevič 1998). Ali so kratka kratka zgodba? Da, če verzno besedilo nekaj pripoveduje, je pripoved, verz in pripoved se ne izključujeta. Zakaj ne bi ob pojmu roman v verzih imeli tudi kratke kratke zgodbe v verzih?

Od kod te dileme in nesoglasja? Prvič, kot rečeno, zaradi enačenja pojma verz s pojmom poezija, zaradi enačenja poezije in verza z ritmom, zaradi enačenja proze s pripovedništvom. Drugič, zaradi nedefiniranosti pojmov poezija, pesem, proza. Tretjič, pojme pesem, poezija itd. nekateri razumejo vrednostno: poezija je nekaj pomembnega, vzvišenega, globokega (nekoliko nasprotni metafori), zanje pesem brez ritma, brez metaforike ipd. ni pesem. Vseh problemov ni mogoče rešiti, enega pa: mogoče je jasno definirati verz in prozo.

Verz ni isto kot poezija in proza ne isto kot pripovedništvo. Verz in proza imata namreč dva pomena: prvi je terminološki, drugi ni, zato ga pišem v narekovajih (brez narekovajev bi bila spodnja trditev »Verz je poetično besedilo v verzih in v prozi.« tавтолоška in protislovna).

Verz(ifikacija) pomeni:

- a) Verz je besedilo, členjeno na verze, bodisi poetično ali nepoetično, literarno ali strokovno; enote tega besedila se tudi imenujejo verzi (v angleščini in v muzikologiji pa verz pomeni tudi 'kitica').
- b) »Verz« je poetično besedilo, v verzih in v prozi, ki ima vsaj nekaj od sledečega: je lirsko, ima relativno veliko metaforike, simbolike, metonimike, ritem (ponavljanja, paralelizme ipd.), neustaljen besedni red, neko resnost ipd. V tem pomenu je verz sinonimen pojmom poezija, pesem, pesništvo, lirika.

Tudi proza pomeni dvoje:

- a) Proza je besedilo, ki **ni** členjeno na verze, bodisi poetično ali nepoetično, literarno ali strokovno.
- b) »Proza« pomeni pripovedništvo oz. epiko, bodisi v verzih¹ bodisi v prozi (romani, kratke zgodbe itd.), pripovedovanje zgodb v jeziku, ki je manj poetičen od jezika poezije. Pomeni tudi prozaičnost, nekaj nevzvišenega, vsakdanjega.

Ko rečemo, da je verz *Krsta* jambski enajsterec, verz *Zadovolnega Krajnca* alpska poskočnica, Ihanove pesmi pa svobodni verz, mislimo na verz v pomenu a (verz^a) v opoziciji do proze v pomenu a (proze^a), na njegovo grafično, sintaktično in intonacijsko členitev, ne na metaforičnost, paralelizme ipd. Ko govorimo o proznosti pesmi v prozi, mislimo na prozo^a in ne na prozo^b.

A in b sta različna pojma. Prvi je čisto tehničen/formalen in se nanaša zgolj na skladnjo in skladijsko fonetiko (ne le na tipografijo). Drugi je vsota vsebinskih in formalnih lastnosti. Verz in proza v pomenu a sta relativno enostavna pojma, ker tako rekoč izražata le eno, trivialno lastnost – dvojno oz. enojno členitev (prim. definicijo verza spodaj). Načeloma sta jasna: med njima ni vmesnih oblik – avtor ne more hkrati preiti in ne preiti v novo vrsto. Pojmi iz kategorij b pa so zapleteni in nejasni.

Vsi štirje pojmi dajo različne kombinacije: ene so protislovne, druge tавтолоške, tretje pa so smiselne, kar mdr. lahko preverimo tako, da dva pojma sestavimo v eno sintagmo. Direktno nasprotna sta si pomena a, torej verz^a in proza^a, zato je sintagma »verz v prozi« ali »proza v verzu« protislovna. Pomena b (verz^b in proza^b) sta včasih nasprotna (poetično in nepoetično), včasih ne (pripovedna pesem). Pomen a pa ni nasproten pomenu b, ampak sta pomena kompatibilna: verz^a je kompatibilen s prozo^b

¹ Razumevanje, da je proza v verzih, je redko (ni pa nelegitimno), npr. Koren (2006) imenuje Ihanove pesmi »proza v pesmi«.

in verz^b s prozo^a, zato pojmi pesem v prozi, poetična proza ali prozaična poezija niso protislovni in sintagma *pesem v verzu* (verz^a + verz^b) ali *roman v prozi* ni tautologija.

Kombinacije so (+ pomeni plus, torej križanje med x in y):

verz ^a + proza ^a	»verzna proza« = protislovje, proza nima verzov in obratno (imamo pa zaporedje verza in proze, prozimetrum)
verz ^b + proza ^b	pripovedna pesem
verz ^a + proza ^b	»prozaična«, nepoetična pesem; roman v verzih, povest v verzih (<i>Krst</i>), kratka zgodba v verzih (Nataša Velikonja), kratka kratka zgodba v verzih (Alojz Ihan); drama v verzih (William Shakespeare, Josip Jurčič); v verzih napisana filozofska in znanstvena dela (predsokratiki, Horac, Nicolas Boileau)
verz ^b + proza ^a	poetična proza, pesem v prozi, ritmizirana proza
verz ^a + verz ^b	pesem v verzu (ni tautologija): od soneta do svobodnega verza
proza ^a + proza ^b	pripovedna proza, roman v prozi, prozni ep (ni tautologija), strokovna besedila

2 Definicija verza in proze

Do definicije verza lahko pridemo s primerjanjem. Kaj je skupnega metričnemu verzu Prešernove *Turjaške Rozamunde* in svobodnemu verzu pesmi *Darilo za praznik* Petra Svetine?

Sedel sem pod platnicami,
v črtast zvezek sem vpisoval
barvo spominčic,
klepet mravelj v delovnih kombinezonih
in se spotoma grel
kot strešniki, s katerimi so golobi
tlakovali popoldne
oblakom in češnjam v parku.

Bil je praznik.
In dobil sem čudovito darilo:
Jezik mi je stisnil roko.
(Peter Svetina: *Kavarna v prvem nadstropju*)

Za verz *Turjaške Rozamunde* bomo rekli, da je trohejski osmerek, morda bomo dodali, da je asoniran, nič pa ne bomo govorili o metaforah, paralelizmih, anaforah ipd. Ravnajmo enako pri Svetini. Edino, kar lahko enakega rečemo, je, da verz ni metričen. To pomeni, da je svobodni ('svoboden od metruma'). Ne Prešeren ne Svetina pa nista ritmična. (Razen če pojem ritem razširimo do neuporabnosti.) Torej metrum in ritem za verz nista nujna. Kaj je tema pesmima skupno, katera lastnost je za verz nujna, kaj ga loči od proze? Zgolj členitev na verze: verzifikacija je *dvojno* členjena. Prozo členimo na stavke in povedi, verzifikacijo tudi – a poleg tega še na verze, in sicer z namenom, da bodo vrstice med seboj ekvivalentne

glede na določene lastnosti. Ekvivalentne pomeni, da so verzi enaki ali po dolžini (v silabičnem, toničnem in delu silabotoničnega verza) ali v razmerju med naglašeni in nenaglašeni slogi (v silabotonizmu, v kvantitativnem verzu) ali v razmerju med koncem verza in koncem stavka (v svobodnem verzu: konci verza se precej dosledno pokrivajo ali s koncem stavka ali s koncem sintagme ali dosledno gojijo enjambement; Bjelčevič 1998).

3 Povzetek in implikacije: bistveno in nebistveno v verzu in prozi

- (1) Verz^a + proza^a sta nasprotna in izključujoča se, njun presek je 0, vmesnih stopenj ni, verzificirana proza je prazna množica.
- (2) Verz oz. verzifikacija ni isto kot pesem, poezija, pesništvo, poetičnost. V verzu so do konca 18. stoletja pisali tudi strokovne in filozofske razprave. Verz in pesem sta presečni množici.
- (3) Verz^b + proza^b sta vsebinska pojma. Vsakega je mogoče stopnjevati (besedilo ima lahko veliko metafor, simbolov, paralelizmov ali pa malo), zato tvorita dva konca iste premice (poetično–nepoetično), vmes so t. i. vmesne oblike (pesem v prozi ipd.).
- (4) Verz ni nujen/bistven za pesem in poezijo, poezija je lahko napisana tudi v prozi (pesem v prozi).
- (5) Verz ni omejen zgolj na poezijo, imamo ga tudi v pripovedništvu (roman, povest in kratka kratka zgodba v verzu).
- (6) Metričnost (to, da je pesem napisana npr. v jambnem enajstercu, heksametru itd.) za verz ni nujna, ker obstaja tudi svobodni verz. Še manj nujne so rime in simetrične kitice, svobodni verz pa je lahko prost vsega trojega.
- (7) Celotni ritem za verz ni nujen/bistven, nekatere pesmi v svobodnem verzu so brez ritma. Verz in ritem sta presečni množici.
- (8) Niti svobodni verz niti pesem v prozi nista *vmesni* obliki med verzom in prozo v pomenu a (prvi je zgolj verz, drugi zgolj proza), ampak sta *križanca* dveh *različnih*, a kompatibilnih pomenov (verz^a + proza^b, verz^b + proza^a).
- (9) Poetičnost za verz ni nujna, verzifikacije so *lahko* proste vseh poetičnosti, npr. posamezne pesmi Taje Kramberger, Nataše Velikonja, Alojza Ihana, Uroša Zupana. Možno je razpravljati, ali so poetične, ne moremo pa razpravljati, ali so verz – ker enostavno so. Poetičnost in verz sta presečni množici.
- (10) Poetičnost (verz^b) za verzifikacijo ni niti zadostni pogoj. Maksimalno poetična pesem v prozi (prim. antologijo *Brez verzov, brez rim*) ni verz, ampak ostaja proza.

Literatura

Bjelčevič, Aleksander, 1998/99: Svobodni verz 2: Lastnosti sistema. *Jezik in slovstvo* 44/1–2. 29–44.

Brvar, Andrej, 2011: Na rob antologiji slovenske pesmi v prozi. *Brez verzov, brez rim: Antologija slovenske pesmi v prozi*. Ljubljana: Študentska založba (Beletrina).

Koren, Evald, 2006: Ihanova proza v pesmi. Novak Popov, Irena (ur): *Slovenska kratka pripovedna proza*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (Obdobja 23).

Novak, Boris A., 1997: *Oblike srca: Pesmarica pesniških oblik*. Ljubljana: Modrijan.

Novak, Boris A., 2011: *Salto immortale: Prva knjiga*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.